

За місяць до першої смерті...

— От стара відьма!

— Їй п'ятдесят чотири. Сьогодні, якщо не забув. Не така вже й стара.

— На вигляд їй значно більше!

— Відсидиш стільки, скільки вона, — на себе в дзеркало глянеш.

— Тьху на тебе! І я тебе благаю, скільки вона там відсиділа!

— Коли зачинила тебе на добу, ти вив і кричав, що більше не витримаєш. Якби в колонії було добре, обмеження волі не було б покаранням.

— Ой, а на волі дуже добре! Живемо, наче в зоні.

— Ти сам довго в зоні жив? На смак її куштував? І взагалі, відколи це ти обзиваєш жінок старими, хлопчику?

Вадим Граф не любив, коли дружина так його називала. Зоя постійно підкреслювала їхню різницю у віці, не аж таку велику, на його думку. Подумаєш, якихось три роки. Щоразу, коли вона так *дражнила*ся, Граф картав себе за нестриманість.

Ще коли їхні стосунки почалися і Зоя пояснювала стриманість і невпевненість у собі своєю нібито старістю, він у пориві сказав чисту правду. Давно помітив за собою: до ровесниць, а тим паче — до молодших за себе його не тягне, та й не тягнуло особливо. Навпаки: ще підлітком заглядався на старших жінок, називаючи їх зрілими.

Зою сповідь залицяльника не надто переконала. Проте згодом пояснила, оперуючи науковими, переважно

медичними термінами: Вадим має комплекс, подібний до Едипового. Він не зрозумів, що мається на увазі, й вона витлумачила — це коли син відчуває статевий потяг до матері, а доця — до татуся. Граф тоді щиро образився. Зоя поспішила пояснити: висловилася фігурально. Ну його в баню, той секс. Якщо дивитися ширше, чоловік із такими налаштуваннями просто бачить у всіх жінках *мамку*. Легше не стало, Вадим уперто все заперечував. Наполягав на іншому трактуванні: цінує в жінках досвід — а досвід, у його розумінні, приходить із віком.

— Нехай. — Граф здав назад. — Не стара, о'кей. Але — відьма, тут не попреш. Так би й спалила мене на попіл! Бачила, як вона витріщалася!

— На мене так само, — парирувала Зоя. — І цей погляд, хлопчику...

— Знову ти за своє! — Вадим тупнув ногою.

— Зараз поводишся, мов хлопчисько переляканий, погодься.

— А ви всі не перелякані!

— О! — Зоя з переможним виглядом тицьнула пальцем йому в лоба. — А кажеш: телющила свої баньки на одного тебе. На всіх вона так гляділа. В кожному дірку пропала. Мені досі отут пече.

Дружина взяла Вадимову руку, приклала між грудей.

— На нас дивляться оті твої. — Граф кивнув через плече, не повертаючи голови.

— Хай собі. — Зоя ще сильніше притиснула руку. — Б'юся об заклад, вони зараз одне від одного відвертаються. І ненавидять одне одного.

— В усьому ти винна, Зоє. Так Віра каже.

— *Не-а*. Я винна лише в тому, що була одружена з її сином. Що носила його прізвище, а значить — і її. Ще більша моя провина — в тому, що гідно поховала свого

чоловіка. Гляділа й далі навідоую його могилу на новому кладовищі, а це їздити аж на «Дружбу»¹. І не пішла в монастир, отой, на Мальованці². Навпаки: зняла жалобу й одружилася вдруге. Найбільший злочин — узяти твоє прізвище, коханий.

— Ага. Вона називає тебе Графінею.

— Не лише вона. Та з Віриних вуст це звучить або звинуваченням, або вироком, або прокляттям.

— Я ж кажу — відьма!

— Без тебе знаю. Їдьмо звідси, тепер нас пропалюють очима родичі.

— Ой, які вони нам родичі!

— Тобі — справді ніякі. Мені — так. Гадюча сімейка.

Зоя не витримала, озирнулася.

Демонстративно взяла Вадима під руку, повела до їхнього червоного «камаро», «п'ятірки»³, за смішною ціною купленою з рук. Та вже біля машини, взявшись за ручку водійських дверцят, Зоя на мить завмерла, ступила вбік, передала ключі чоловікові.

— Поведеш, у мене руки гуляють.

— Я навіть знаю, чому.

— Що такого радісного побачив? — Зоя підозріло звузила очі.

— Ти лише вдаєш байдужу. Тебе, кохана, все це зачепило дуже сильно.

¹ «Дружба» — неофіційна назва Корбутівського цвинтаря, міського кладовища в Житомирі. Складається з двох частин, старого й нового. Нове відкрите 1999 року.

² Мальованка — мікрорайон у передмісті Житомира, де розташовано Свято-Анастасіївський жіночий монастир.

³ Мається на увазі п'ята модель «Шевроле Камаро» (Chevrolet Camaro), у продаж надійшла 2009 року.

— Радієш? Колишня свекруха облила поміями, ви-хлюпнула на мене всю накопичену в колонії жовч — а тобі радісно?

— Ми всі тепер в одному човні, Зоє.

— Я й не проти. Тобто, — тут же виправилася вона, — проти, але не заперечую, що Віра вибила всіх із колії. До-ведеться з цим жити якийсь час.

— А я не хочу! — Вадим підкинув ключі, не піймав, во-ни впали в калюжку, розлетілися дрібні бризки. — Ніко-ли не бачив твого чоловіка! Ти навіть фоток не показува-ла, забула? Бач, делікатна яка! З ними усіма, — кивок за її плече, — я взагалі лиш тепер уперше познайомився!

Зоя закусила губу. Зберігала спокій. Їй це вдавалося, на диво, легко, бо поруч зі знервованим чоловіком відчува-ла себе сильнішою і більш упевненою. Відступила на крок, зміряла Вадима втомленим поглядом.

— Тобі вони й не треба. Ключі підніми.

Нахилившись і підхопивши двома пальцями, Вадим витер їх об шкіру куртки.

— Справді, хто мені всі ці прекрасні люди. І все одно я потрапив під роздачу. За чуже вигрібаю.

— Ще ніхто ні за що не вигрібає, — відрубала Зоя. — Ти бісишся, мене колотить, рідня огризається. Віра тіль-ки того й хоче. У неї з головою не все гаразд.

— Кому від того легше? Тепер хай у решти голови бо-лять, того вона хоче?

— Її мету ти зараз окреслив дуже точно.

Вадим сів за кермо, роздратовано стукнув долонями по «бублику».

— Дочекається вона. Я її вб'ю колись.

— Не кидався б ти такими словами, — завважила Зоя, далі зберігаючи спокій. — І щоб знав: доки Віра жива, жодному з нас боятися нема чого. Тож дай їй Бо-же здоров'я і довгих літ.

На цьому слові Зоя Граф обійшла авто, щоб сісти на пасажирське сидіння.

На ходу витягла з сумочки цигарки.

— Через неї все, — буркнув Ден, провівши поглядом «камаро».

— Аби тільки через Зойку, нас би тут не було, — відрізала Галина, глянула на інших, котрі товклися неподалік. — Ви теж так думаете? Ну, що Графиня втягнула нас у це лайно?

— Хай кінь думає. В нього голова велика, — озвалася Ніна, сіпнула чоловіка за лікоть. — Ми тут довго ще будемо стояти?

— Я вважав, що треба поговорити, всім. — Романів голос звучав не надто впевнено. — Зрештою, нам висунули ультиматум...

— Хто? Твоя тітка-зечка? — визвірилася на чоловіка Ніна. — Нічого собі заявочки! Не так — *пред'яви!* Тепер, по ходу, ми всі по черзі маємо прасувати Вірі шнурки! Хто як хоче, а від нас — ось!

Скрутивши дулю, Ніна Мірошник розвернула її до парадного, звідки компанія вийшла десять хвилин тому. Роман Мірошник легенько вдарив дружину по руці. А коли зустрівся з розгніваним, колючим поглядом, узяв за ту ж руку, потягнув до чорного джипа, що притулився аж біля повороту.

Галині кортіло щось кинути їм навздогін, але Ден стиснув її плече.

— Я таксі викличу.

— Можемо довести, — пропонуючи допомогу, Віктор знав відповідь наперед.

— Обійдемося! — кинула Галя, розстебнула сумочку зі штучної шкіри, видобула цигарки, повторила: — Взагалі обійдемося, розрулимо. Теж мені проблема!

— А чого ж нерви, раз нема про що говорити? — гмикнув Віктор. — Сваритися зараз, от саме тепер, не треба.

— Ні з ким ми не сваримося.

Галя глянула на Дена. Чоловік підніс запальничку. Щойно дружина підкурила, відійшов, виймаючи телефон і набираючи номер служби таксі. Галя затягнулася, випустила перед собою густий струмінь білого диму. Його запах додався до ледь чутних пахощів горілого листа. У середині жовтня його, попри заборони, житомирські двірники все одно час від часу палили у дворах та скверах.

— Скільки ти не курила, місяць? — спитав Віктор.

— Три. — Галина затягнулася знову. — Тобі яке діло до моїх цигарок?

— Віра довела, зізнайся. Отже, вам із Деном не фіолетово, як би ти не морозилася.

— Можна подумати, що вам байдуже.

— Нам справді по цимбалах, що вбила собі в голову моя сестра. Розмова була прикра. Претензії — дивні. Закиди — смішні й сумні водночас. Ніхто з нас її сина не вбивав. Навіть Зойка не могла, при всій моїй нелюбові до неї. Трагічна загибель, ми Антонові не няньки. Хіба справді є певний знак, тяглість, закономірність. Готовий визнати частку містики, хоча ми всі раціональні дорослі люди. Антонова загибель — збіг сумних обставин. Слідство визнало нещасний випадок, про, гм, обставини знаємо лише ми, — рука окреслила у вологому жовтневому повітрі невидиме коло. — Питання: чим Віра нам усім чи кожному окремо реально загрожує?

Замість відповіді Галина щиглем послала недопалок у найближчий кущик.

Великого бажання говорити з Фроловими вона не мала й раніше. Звісно, *ті* події вплинули, свою справу зробили. Проте Ден та Галя Сотники більше спілкувалися

з Мірошниками, своїми кумами, і до *родини* прямого стосунку не мали. Проте ворогами тітки Віри стали всі, кого чотири роки тому вона назвала своїми найближчими друзями та рятівниками. Незалежно від родинних стосунків.

От якого чорта!

Тим часом під'їхало таксі. Кивком попрощавшись із Віктором Фроловим та його дружиною Євою, котра дотепер не зронила й пари з вуст, Галя пішла до машини. Ден прочинив перед нею задні дверцята, сам примостився спереду. Назвав адресу, і тепер уже вони обоє мовчали до самого дому. Справді, не балакати ж про *такі* речі при сторонніх.

Уже коли вийшли й Ден розплатився, Галина не поспішала заходити в парадне. Сіла на ще вологу після вчорашнього дощу лавку, знову закурила. Відчула, як зрадницьки трусяться руки, через що розсердилася на себе, вилаяла подумки. Докуривши до половини, підняла голову.

— Чуєш?

— Що? — Ден спершу нахилився до дружини, потім — присів поруч, хоча й не любив сидати на мокре й холодне, дбав про чоловіче здоров'я. — Кажі, зай, кажі.

— Я боюся. Вона так дивилася... Мороз шкірою, правда.

— На те й розраховано, зай. Ти ж пам'ятаєш, ця Віра Леонідівна ще до тюрми всіх дратувала. А там набралася різних повадок... Коротше, не звертай уваги.

— Я їй боюся, — повторила Галина, повівши плечима. — Знаєш, ще ніколи так близько не бачила смерті.

— Не мели дурні. Теж мені, янгола смерті знайшла. Віра не знає, на кого вилити свою злість. Вона маніпулює, зай. Завжди маніпулювала, ми всі піддалися, не забувай.

— Це в неї вдячність така. — Галя поклала долоню чоловікові на коліно. — Оце коли ми вийшли, я вперше в житті відчула: готова вбити. Сказати, кого?

— Язика прикуси, — гримнув Ден.

— Я б зробила це лише раз. — Галина подивилася чоловікові просто в очі. — Я б убила свій страх.

— Наступного разу, коли ця Віра спробує нас налякати, її вб'ю я, — почула у відповідь.

Галя Сотник рвучко підвелася. Підійшла до важких металевих дверей під їзду. Набрала цифри кодового замка.

Помилилася на одну — нерви.

— Тобі справді до лампочки чи ти так заспокоював Галку?

— Я себе заспокоював.

Віктор Фролов вів свій «опель» спокійно, впевнено, жоден жест не виказував тривоги й бентеги. У колі тих, хто його знав, Віктор загалом вирізнявся спокійним ставленням до життя. Колись практикував його, замолоду навіть спробував практикувати буддизм, та швидко набридло, забагато обмежень, не сподобалося. Проте лиш найближчі, насамперед — дружина Єва, знали секрет. Що байдужіший, розважливіший вигляд напускає на себе Фролов, то більше, гостріше переймають його події, на які вголос *забиває*. Єва відчувала себе більш упевнено, коли її чоловік сіпався, нервував та злився.

— Отже, все серйозно, — озвалася дружина.

— Ще не знаю. Не вирішив.

— Тобто: не вирішив?

— Що саме серйозно? Наскільки? Кому і як може загрожувати й зашкодити моя нещасна старша сестра?

— Якщо так подумати, Вітю, вона справді мала небагато щастя. Погодья. Чоловік згорів від раку. Єдиний син Антон ні на що не годився. Бізнес посипався. Чотири роки колонії, і вирок зачитали в день її народження, коли

жінці стукнуло п'ятдесят! До всього — сина машина зби-
ла! А квартиру, в якій мешкає тепер, купила колишня
невістка — кинула, мов подачку. Навіть маючи велике ба-
жання, Віра не почне життя спочатку.

— Дуже хоче. Має плани, доволі великі. Хіба ти не по-
мітила?

— Я побачила жінку, злу на весь світ.

— Ти побачила жінку, люту на всіх нас разом і на кож-
ного окремо. Тому мені й прикро за Сотників. Обоє по-
трапили під роздачу, бо опинилися не в той час і не в то-
му місці.

— Через тебе, між іншим, — нагадала Єва.

— Не будемо зараз, за чотири роки, шукати винних. До-
сить того, що Віра їх шукає.

— Знайшла.

Віктор пригальмував на світлофорі — вони їхали через
центр Житомира.

— За великим рахунком, не через мене, а через нас. Ро-
ма попросив мене про послугу. Я порадився з тобою. Ні-
хто не був проти. І потім теж, коли всі про все домовля-
лися, навіть голосували, мов у парламенті.

— Розкажи мені ще трошки про колективну відпові-
дальність, — гмикнула Єва. — Твоя сестра, по-моєму, від
усіх життєвих негараздів поїхала головою.

— Не скажи. У Віри голова ясна, як ніколи. Зібрала нас
усіх під приводом, який не давав змоги їй відмовити. День
народження, перший після ув'язнення.

— Вона зробила подарунок собі. Тепер ми пересварені,
хай навіть не всі раніше були аж такими дружними. Особ-
ливо Зої це стосується.

Світлофор блимнув зеленим.

— Насправді Зоя — найкраще, що могло статися з тим
тепелнем Антоном. Не можна так про покійників, та хай
уже Бог мені простить. — Віктор перехрестився, рушив

далі. — Вона не проста, згоден. Мала певний розрахунок, бо я, хоч убий, не повірю в її щирі почуття до мого нещасного недолугого племінника. І, визнавай це, дуже спритно, розважливо розпорядилася успадкованим після його загибелі майном.

— Віру колишня невістка образила. Визнаю.

Фролов пропустив поперед себе кілька автівок, потім повернув, де треба.

— Подумаймо про інше, Єво. Про нас із тобою. Я дуже добре знаю свою двоюрідну сестричку. Чи не найкраще з вас усіх. Для неї родичів не існувало, хіба крім рідного сина. Заради нього, нехай Антон і був телепнем, Віра була готова на все.

— Ми відчули це на собі, — мовила Єва. — Але не забувай: так ставиться до своїх дітей більшість матерів у всьому світі. Зараз не перебільшую ні грама.

— Гроші родичів не люблять — такий Вірин життєвий принцип. — Фролов дивився на дорогу, говорив і, здавалося, не слухав дружину. — Сьогоднішній її вибрик довів, що для неї нічого не помінялося. І мені справді не зрозуміло, в який спосіб сестра намагається отримати оту компенсацію. Чим тиснутиме на всіх і кожного.

— Та історія, чотири роки тому...

— Дурня, — різко обірвав Фролов. — Ти забула, то я тобі нагадаю. За першою освітою я юрист. І якби мав поряднішого партнера, то фірма «Фролов і партнер» досі б квітнула й пахнула. Бог із ним, то в темному минулому. Кажу тобі, як непоганий юрист: *тією* історією Віра не може тиснути на нас повноцінно. Всі замазані? Згоден. Я давав поради, які знадобилися? Так. Я підключив потрібних людей? Було діло. Тільки є, Єво Іванівно, ота правда, розкриття якої ти, конкретно ти боїшся, не вигідна Вірі насамперед. Тобі пояснити, чому так, чи сама здогадалася?

— Не треба, — сказала Єва після короткого роздуму. — Але для чого тоді сьогоднішня вистава?

— Для кого, — виправив дружину Віктор. — Театр однієї акторки. Для вісьмох глядачів. Невже досі не дійшло, що Віра просто залякувала, тиснула на емоції, і, як бачиш, це їй вдалося. Хоча б тому, що ми обговорюємо всю цю каламуть.

«Опель» зупинився навпроти їхнього будинку.

Єва прочинила дверцята — та враз потягнула на себе, знову зачинила, розвернулася до чоловіка півобертом.

— Я знаю тебе сімнадцять років, Вікторе Аркадійовичу. Ти розклав усе по поличках. І все одно тебе щось напружує. Навіть лякає. Ні?

— Палиця має два кінці, — кивнув Фролов.

— А без приказок та інших зразків образного мислення?

— Напружує і лякає те саме, що мало б заспокоїти.

— Поясни.

— Гарзд. — Віктор так само повернувся до Єви, тепер вони сиділи око до ока. — Моя сестра дуже часто діяла нерационально, нехай і впевнено. Сказав би навіть: успереч будь-якій логіці. Так, розкриття карт чотирирічної давнини — правда про те, що тоді сталося, — Вірі не вигідне. Але ще більше її зізнання не вигідні всім нам укупі. Всім вісьмом, навіть Графові, хлопчиськові, котрий тут узагалі ні до чого. Віра один раз сильно вдарить себе. І сім, ні, вісім ударів завдасть нам. Кожному — і всім разом. Ми злочинці, Єво. Наші дії підпадають під статтю кримінального кодексу. Кому треба, той знайде не одну. Спитаєш, до чого тут Вадик Граф? Відповім: проблеми матиме Зоя, а, отже — бумерангом ударить по ньому. І це не все.

Поки говорив, на обличчя дружини впала сіра тінь.

— Є ще щось, про що я не знаю? — поцікавилася глухо.

— Ви всі дуже погано знаєте Віру. Певен, вона вже приготувала чимало неприємних сюрпризів. Порівняно з ними, магія вуду — дитяча пісочниця. Повір, моя старша сестра здатна зіпсувати життя кожному з нас більше, ніж це зробить кримінальний кодекс. Як на мене, то краще б уже статтею кодексу все і обмежалося.

— Ти серйозно зараз? Ми ж ніколи досі про це не говорили?

— А ти хіба забула, що ми раніше, до всіх тих подій, не надто тісно родичалися? Я б охоче попередив усіх приречених...

— Приречених?

— Віра сьогодні винесла вирок кожному з нас. Я не жартую й не нагнітаю. Чи є вихід? Треба думати. Але ж, бач, ніхто ні з ким не хоче балакати. Кожен сам за себе проти Віри не встоїть. Хіба...

— Що — хіба? Є вихід?

— Хіба Віра помре. Раптово. Якою смертю — несуттєво, вона будь-яку заслужила.

Від почутого Єву Фролову пересмикнуло.

Ще ніколи не чула вона такого від свого чоловіка.

Роман зробив останній поштовх, голосно й полегшено видихнув, присів і завалився набік.

Ніна лежала долілиць на столі у вітальні, обхопивши руками краї, й не поспішала опускати задрану до потилиці спідницю. Сімнадцять років із одним чоловіком навчили її отримувати *своє* в будь-якій ситуації та позиції. Коли треба, розтягувала процес і смакувала. Але могла впоратися й швидко. Не завжди — проте вісім випадків із десяти завжди були на її користь. А втім, обоє розуміли: зараз той випадок, коли стрімке, грубе злягання та обопільне задоволення не розслабили й полегшення не принесли.